

# RAZLIKE U ODNOSIMA RODITELJA PREMA PREDŠKOLSKOJ DJECI KOJA MANIFESTIRAJU ODNOSNO NE MANIFESTIRAJU NEKE OBLIKE POREMEĆAJA U PONAŠANJU

JOSIPA BAŠIĆ

Fakultet za defektologiju  
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni članak  
UDK: 376.58

## SAŽETAK

U ovom radu koji je dio većeg istraživačkog projekta "Pojavni oblici poremećaja u ponašanju djece u predškolskim ustanovama i uvjeti života u obitelji", kao cilj se postavlja definiranje eventualnih razlika u direktnom ili indirektnom odnosu roditelja prema predškolskoj djeci koja manifestiraju ili ne manifestiraju neke oblike poremećaja u ponašanju.

Primjenom Upitnika o uvjetima života u obitelji (samo dio - 32 varijable) dobiveni su podaci koji su obrađeni pomoću analize varijance i diskriminativne analize (algoritam SDA).

Rezultati upućuju na postojanje razlika u odnosu roditelja prema dvije skupine djece u tom smjeru da su, djeca s izraženim problemima na planu ponašanja u nepovoljnijem položaju od djece koja nemaju tih problema. To je naročito značajno izraženo indirektnim odnosom roditelja prema djeci, koji se nadalje izražava i putem nekih vidova direktnog odnosa roditelj - dijete.

## 1. UVOD

Mnogobrojna istraživanja usmjerena su na izučavanje veza roditeljskog ponašanja i socijalizacije djece. Većina tih istraživanja uglavnom su stranog porijekla i najčešće izvođena na specifičnim uzorcima i roditelja (depresivne majke, roditelji koji se nalaze ili su se nalazili pod posebnom brigom medicinskih ili drugih ustanova) i djece (s psihijatrijskim dijagnozama, s poremećajima u ponašanju, delikventnog ponašanja i dr.). Istraživanja su rijetko postavljena tako da se specifične grupe djece i njihovi roditelji kompariraju s kontrolnom grupom, a još rjeđe su korištene multivarijatne metode obrade.

Naša istraživanja uglavnom su usmjerena na ispitivanje odnosa ili stavova roditelja prema djeci s poremećajima u ponašanju (Jašović, 1970; Bašić, 1985; Radoš, 1973). Treba napomenuti da su se pojedina istraživanja bavila češće određenim ponašanjima ili odnosom roditelja prema djeci, a rjeđe su ta ponašanja bila dovedena u vezu s drugim varijablama obi-

teljskog života, karakteristikama ličnosti ili karakteristikama samog djeteta (djece).

Jedna od najčešće ispitivanih varijabli u vezama između roditeljskog odnosa i rizika za nastanak razvojnih problema djece jest pružanje ljubavi i sigurnosti djetetu. Još su Sheldon i Eleonora Glueck (1950) publicirali nalaze njihove 10-godišnje studije o delikventnim dječacima, u kojoj zaključuju da je delikvencija rezultat interakcije između izvjesnih konstitucionalnih faktora i utjecaja obitelji u kojima su jedan ili oba roditelja bili indiferentni ili neprijateljski prema djetetu i slijedili su labavu ili nepravilnu praksu discipliniranja. Isto tako, Rakić (1974) potvrđuje hipotezu da će djeca koja nisu sigurna da se roditelji o njima brinu i koja nisu dovoljno sigurna da ih roditelji vole vjerojatno razviti društveno nepovoljne osobine. Tako i Nye (1973) ukazuje da je uskraćivanje roditeljske ljubavi (odbaci vanje djeteta) glavna osnova socijalne devijacije (delikventno ponašanje). On naglašava da je teško zamisliti da će indiferentan i neprijateljski roditelj dati osjećajan i konstruktivan nadzor potreban adoles-

centu, jer takav roditelj često nije ni zainteresiran za probleme djeteta. Misra (1972) je također našao da odvajanje od djeteta, zanemarivanje djeteta i deprivacija ljubavi pridonose razvoju maloljetničke delikvencije.

Taj odnos roditelja prema djetetu moguće je promatrati putem pojave neželjene djece. Istraživanja potvrđuju da su djeca i maloljetnici s poremećajima u ponašanju pretežno neželjena djeca (Radlbeck, 1978). Nalazi se također da su kod devijantnih majki djeca neželjena, zbog čega je potrebno takve roditelje obuhvatiti tretmanom da bi se prevenirale dječje neuroze.

Tako se jedna opsežna longitudinalna studija bavi razvojem djece (Matejček i dr., 1979, prema Kapor-Stanulović, 1985) rođene iz trudnoće koju su majke željele dva puta prekinuti (neželjena djeca). Ta grupa djece, oba spola (220), komparirana je s kontrolnom grupom djece (izjednačene po svim drugim obilježjima), a majke su bile maksimalno izjednačene po nizu indikatora. Ispitivanje je vršeno u nekoliko vremenskih točaka (u različitim dobima djece). Autori zaključuju da se razlike među djecom rođenom kao željenom ili neželjenom povlače od djetinjstva pa do adolescencije. To istraživanje ukazuje i na položaj roditelja neželjenog djeteta, jer pored djeteta od posljedica neželjenosti trpe i roditelji (ovisno o razlozima neželjenosti i posljedicama koje mogu nastati). Taj podatak važan je s preventivnog aspekta. Neki autori posebnu pažnju posvećuju ispitivanju sredstava i metoda odgoja. Uglavnom se zaključuje da roditelji upotrebljavaju ona sredstva i metode koje su u skladu s njihovim referencičnim sistemom i strukturom ličnosti roditelja. Varijable koje se pri tom ispituju jesu: pretjerano discipliniranje, verbalna i fizička kazna, nagrada i kazna, stroga kontrola i nadzor i dr. Veza između strogog kažnjavanja i delikvencije je statistički značajna, potvrđuju neka istraživanja. Navodi se također da je fizičko zlostavljanje djece povezano s agresivnim i antisocijalnim ponašanjem te djece, naročito dječaka. Isto tako se nalazi statistički značajna veza između grđenja, psovanja i oduzimanja ljubavi s delikventnim ponašanjem (Nye, 1973).

Nedosljednost i neslaganje u odgoju djece pronađeno je u mnogim istraživanjima (Deighton, 1971; Sans, 1977; Hrnjica, 1979). U tim

radovima potvrđuje se da je to jedna od karakteristika koja pojačava agresivnost, problematičnost, kako kod predškolske djece tako i kod adolescenata.

Jedno od naših opsežnijih istraživanja (Radoš, 1973), provedeno s ciljem utvrđivanja razlika u opažanju postupaka roditelja u odgoju delikventnih i nedelikventnih djevojčica, dovelo je do ovih zaključaka:

- delikventne djevojčice češće su i strogo, čak drastično kažnjavane od roditelja,
- roditelji delikventnih djevojčica ne ispoljavaju ljubav i nježnost prema njima,
- delikventne djevojčice su roditelji nedovoljno podsticali na uspjeh,
- roditelji delikventnih djevojčica upotrebljavaju pretjeranu autoritativnu disciplinu,
- roditelji delikventnih djevojčica ne poštuju dovoljno njihovu ličnost,
- roditelji delikventnih djevojčica toleriraju agresivno ponašanje,
- roditelji delikventnih djevojčica ne vode brigu o djetetovu zdravlju,
- roditelji delikventnih djevojčica ne slažu se međusobno u pogledu odgoja djece.

U navedenim istraživanjima odnos roditelj - dijete promatran je kao jednosmjerni utjecaj. Tek u novijim istraživanjima sve više se na taj odnos gleda kao na dvosmjerni proces. Cilj tih istraživanja je sam proces socijalizacije, a ne samo produkt socijalizacije (dijete s određenim karakteristikama ponašanja). Tim se istraživanjima pokušava potvrditi doprinos individualnih karakteristika djeteta (razdražljivo, plačljivo, "lako" ili "teško" odgojivo, hiperaktivno, zavisno) oblikovanju roditeljskog ponašanja (zlostavljanje, restriktivnost, popustljivost, ne dosljednost).

Woldrop i dr. (1971) nalaze da su majke djece koja su hiperaktivna, restriktivnije i manje brižne, jer takva djeca "traže" česte zabrane. Studija Thomasa i Chessove (1977) jedna je od najopsežnijih longitudinalnih studija. Podaci su prikupljeni intervjuima s roditeljima, direktnim promatranjem, iskazima nastavnika, psihološkim instrumentima. Oni zaključuju da razlike u temperamentu djece (tri grupe djece: "lako" dijete, "teško" dijete i "zatvoreno" dijete) mogu povećati rizik od poremećaja u ponašanju djece. Nalazi se da svaki od tri tipa djece imaju ogroman utjecaj na roditeljsko ponašanje, a

time i na djetetov kasniji razvoj. Sameroff i dr. (1975) ukazuju da se karakteristike djeteta isprepleću s roditeljskim karakteristikama i da je rezultat jedan "individualizirani minijaturni socijalni sistem". To bi značilo da roditelj "oblikuje" dijete, a dijete "oblikuje" roditelje. Na osnovi iznesenog može se zaključiti da odnosu roditelj-dijete treba pridodati i važnost odnosa dijete-roditelj. Imajući u vidu strukturni pristup istraživanjima, nameće se zaključak da je za korištenje rezultata u praksi (formiranjem programa preventivnih akcija) potrebno promatrati obitelj kao sistem, u kojem i roditelji i djeca imaju svoje značenje, ali da i svi drugi faktori (egzogeni i endogeni) daju svoj "doprinos" razvoju i socijalizaciji djece predškolske dobi, dobi djetinjstva, ali i dobi adolescencije i dalje.

## 2. CILJ RADA

U ovom radu, koji je dio većeg istraživačkog projekta, kao cilj se postavlja traženje eventualnih razlika u indirektnom ili direktnom odnosu roditelja prema predškolskoj djeci koja manifestiraju ili ne manifestiraju neke oblike poremećaja u ponašanju.

Na osnovi dosadašnjih spoznaja pretpostavlja se postojanje razlika u odnosima roditelja prema ove dvije skupine djece. Eventualne razlike potvrdit će nepovoljniju poziciju djece koja manifestiraju neke oblike poremećaja u ponašanju u predškolskom periodu s obzirom na odnose roditelja prema njima. Kontrolna skupina djece koja ne manifestiraju ni jedan od oblika poremećaja u ponašanju imat će povoljniju poziciju u odnosu roditelja prema njima.

## 3. METODE RADA

### 3.1 Uzorak ispitanika

Populaciju iz koje je uzet uzorak ispitanika čine djeca koja su tokom 1986/87. godine pohađala predškolske ustanove u gradovima Karlovcu, Puli i Zagrebu. Tako je dobiven uzorak od 3638 djece - ispitanika iz koje je nakon preliminarnog ispitivanja određen uzorak eksperimentalne i uzorak kontrolne grupe predškolske djece koja

pohađaju dječje ustanove. Naime, primjenom Anketnog lista za odgajatelje, točnije na osnovi varijabli koje su usmjerene na procjenu 36 oblika poremećaja u ponašanju karakterističnih za tu razvojnu dob, napravljena je rang-lista djece prema broju poremećaja u ponašanju. Na početku liste nalazila su se djeca bez i jednog poremećaja u ponašanju, slijedila su djeca s 1, 2, 3 i više oblika poremećaja u ponašanju.

Eksperimentalnu grupu čini 223 djece koja prema procjenama odgajatelja manifestiraju 6 i više oblika poremećaja u ponašanju, a nalaze se na kraju rang-liste. Kontrolnu grupu čini 182 djece s početka rang-liste, koja prema procjenama odgajatelja ne manifestiraju niti jedan oblik poremećaja u ponašanju.

Ove dvije grupe djece su djeca oba spola, u dobi od 5 do 7 godina.

### 3.2 Uzorak varijabli i način ispitivanja

Iz većeg broja varijabli kojima se opisuju uvjeti života djece predškolske dobi u obitelji (Upitnik o uvjetima života u obitelji<sup>1</sup> za potrebe ovog rada korištene su 32 varijable. Tim varijablama opisuju se posredni i neposredni kontakti roditelja i djeteta, odnos roditelja prema djetetu, te neka sredstva i metode kojima se roditelji koriste u odgoju svoje djece. Pri tom se u određenom broju varijabli nastojalo posebno diferencirati odnos oca, a posebno odnos majke prema djetetu. Taj prostor opisuju ove varijable:

| Varijable  | Šifra  |
|--|--------|
| 1. Briga i nadzor roditelja za dijete                        | BRIGAR |
| 2. Roditelji se informiraju o razvoju i napredovanju djeteta | INFORO |
| 3. Na priredbe i roditeljske sastanke majka dolazi           | PRISAM |
| 4. Na priredbe i roditeljske sastanke otac dolazi            | PRISAO |
| 5. Ako dijete ima problema roditelji                         | PROSUR |
| 6. Ponašanje majke prema djetetu je pretežno                 | PONAMA |
| 7. Ponašanje oca prema djetetu je pretežno                   | PONAOC |
| 8. Majka u odnosu na dijete izražava                         | ZABRIM |

<sup>1</sup> navedeni Upitnik konstruiran je za potrebe ovog istraživačkog projekta, a njegovi autori su: Josipa Bašić, Đurđica Gajer-Piacun, Ljiljana Mavrin-Cavor, Milko Mejovšek i Antonija Urli.

|   |        |
|---|--------|
| 9. Otac u odnosu na dijete izražava   | ZABRIO |
| 10. Majka je u odnosu na dijete   | ODNOMA |
| 11. Otac je u odnosu na dijete  | ODNOOT |
| 12. Roditelji imaju razumijevanje za probleme djeteta                                   | RORAZU |
| 13. Roditelji nastoje shvatiti probleme i pomoći djetetu                                | ROSHVA |
| 14. Roditelji fizički kažnjavaju dijete   | ROFIKA |
| 15. Roditelji verbalno kažnjavaju dijete  | ROVEKA |
| 16. Roditelji opravdavaju djetetove postupke i podržavaju njegovo loše ponašanje        | ROOPRA |
| 17. Roditelji osuđuju i optužuju dijete   | ROOSUD |
| 18. Roditelji savjetuju i usmjeravaju dijete  | ROSAVJ |
| 19. Roditelji primjenjuju biološka lišavanja djeteta                                    | ROBILI |
| 20. Roditelji primjenjuju društvenu izolaciju djeteta                                   | RODRIZ |
| 21. Roditelji primjenjuju čvrstu kontrolu nad djetetom                                  | ROKONT |
| 22. Roditelji često nagrađuju dijete  | RONAGR |
| 23. Roditelji pružaju nedovoljno emocionalne topline djetetu                            | RONEEM |
| 24. Roditelji se često igraju s djetetom  | ROIGRA |
| 25. Roditelji su nedosljedni u ponašanju prema djetetu                                  | RONEDO |
| 26. Postoji nesklad (suprotna reagiranja) u ponašanju prema djetetu od strane roditelja | SUPREA |
| 27. Roditelji postavljaju prevelike zahtjeve na dijete                                  | PREZAH |
| 28. Roditelji odbacuju - odbijaju dijete  | ROODBI |
| 29. Roditelji ispoljavaju pretjeranu ljubav prema djetetu                               | RODLUB |
| 30. Roditelji prezaštićuju dijete   | ROPREZ |
| 31. Roditelji zanemaruju dijete   | ROZANE |
| 32. Roditelji su dijete željeli   | ROZELJ |

Varijable su uređene tako da odgovor pod rednim brojem 1 označava pozitivan odnos ili reakcije roditelja, a odgovori prema većem broju (4, 5) označavaju sve negativniji i negativniji odnos.

Ispitivanje je izvršeno tokom proljeća 1987. godine. Osnovu za procjenu predviđenih varijabli predstavljao je strukturirani intervju vođen s roditeljima koji su provodili psiholozi i drugi stručni radnici<sup>2</sup> zaposleni u dječjim centrima. Psiholozi su osim intervjua s roditeljima koristili iskustva koja u radu s roditeljima imaju odgajatelji. Kao izvor informacija poslužila je i dokumentacija koja se u dječjim vrtićima redovno vodi o svakom djetetu.

### 3.3 Metode obrade podataka

Razlike između odnosa roditelja prema djeci predškolske dobi, koja manifestiraju i koja ne manifestiraju određene oblike poremećaja u ponašanju, testirane su analizom varijance i diskriminativnom analizom primjenom algoritma SDA (Štalec i Momirović, 1984). Obrada podataka izvršena je u Sveučilišnom računskom centru (SRCE) u Zagrebu.

## 4. REZULTATI I DISKUSIJA

Prije početka prikazivanja rezultata same diskriminativne analize, jedine diskriminativne funkcije, potrebno je analizirati pokazatelje koji ukazuju na karakteristike odnosa roditelja prema djeci po pojedinim grupama, na njihove razlike u relativnim frekvencijama (tablica 1), kao i na značajnost razlika (tablica 2).

Za daljnju analizu značajna su ova saznanja:

- odnos roditelja prema djetetu koji se izražava kao biološko lišavanje djeteta (oduzimanje hrane, spavanja) vrlo je rijetko zastupljeno u ukupnom uzorku (1%), u relativnim frekvencijama razlike među grupama gotovo nema (2%, 1%), a razlika koja postoji nije statistički značajna,
- roditelji koji odbacuju ili odbijaju dijete također su relativno rijetki i za eksperimentalnu i za kontrolnu grupu (3%, 1%), ali su razlike među grupama ipak statistički značajne,
- za kontrolnu grupu karakterističan je značajno manji postotak roditelja: koji dijete nisu željeli (1%), koji dijete zanemaruju (1%), koji nastoje shvatiti probleme i pomoći

<sup>2</sup> Ovom prilikom izražavamo zahvalnost svim psiholozima (34), pedagogima (4), defektologu (1) i socijalnom radniku (1), koji su pošteno proveli ovo ispitivanje.

djetetu (1%), koji nemaju razumijevanja (1%), koji su indiferentni ili hladni prema djetetu (1%), koji ostavljaju djecu bez nadzora i brige (2%),

- eksperimentalna i kontrolna grupa razlikuju se po relativnim frekvencijama u kategorijama svih varijabli (osim jedne), a razlike su i statistički značajne (tablica 2) i govore u prilog kontrolnoj grupi,

- kategorija odgovora "ne dovodi dijete ili vrlo rijetko/nema oca" data je iz razloga nemogućnosti procjene odnosa roditelja u jednu od postojećih kategorija zbog toga što roditelja nema, ne dolazi ili dolazi vrlo rijetko (i na pozive). Veće relativne frekvencije u toj kategoriji, i kod eksperimentalne i kod kontrolne grupe, prisutnije su kada se procjenjuje oca nego majku. Budući da se procjenjivači odlučuju za tu kategoriju odgovora češće kod eksperimentalne grupe, to bi moglo značiti da se ti roditelji ipak manje brinu za dijete ili tih roditelja nema, što indirektno može značiti i neadekvatan odnos.

S obzirom da se radi o dvije grupe za koje se traže eventualne razlike, bilo je moguće dobiti samo jednu diskriminativnu funkciju. Iz navedenih rezultata očite su razlike između eksperimentalne (djeca sa šest i više poremećaja u ponašanju) i kontrolne grupe (djeca bez poremećaja u ponašanju) na diskriminativnoj dimenziji u prostoru odnosa roditelja prema ispitanoj predškolskoj djeci.

Iz strukture diskriminativne funkcije (tablica 3, kolona A) uočava se da gotovo sve varijable (osim varijabli ROBILI, RODLUB, ROKONT) stoje u korelaciji s tom funkcijom.

Nadalje se uočava da sve varijable nemaju jednak doprinos diskriminativnoj funkciji. Iz osnova relativno niskih vrijednosti koeficijentata diskriminativne funkcije moguće je razlike među grupama pripisati vjerojatno i nekim drugim izvorima razlika. Naime, neobjašnjeni dio varijabiliteta ovih obiteljskih varijabli treba tražiti u vezi varijabli s nekim značajnim činiocima koji utječu i na obitelj i na samo dijete i njegov razvoj. To je i razumljivo, izolirano djelovanje samo jednog skupa varijabli nije dovoljno da objasni nastanak problema u ponašanju djeteta, pa tako ni razlika koje postoje između dvije skupine djece.

Varijable koje najviše doprinose definiranju diskriminativne funkcije jesu varijable koje opisuju: traženje pomoći i suradnje ukoliko dijete ima problema, shvaćanje problema i pomoći djetetu, razumijevanje problema djeteta, pružanje emocionalne topline djetetu, izražavanje brige od strane majke, verbalno kažnjavanje djece i igru roditelja s djecom,. I druge varijable doprinose definiranju ove funkcije, ali je njihov doprinos znatno niži pa ih nije moguće uzeti u obzir pri objašnjavanju razlika među grupama. Navedene varijable većim dijelom pripadaju tzv. indirektnom odnosu roditelj-dijete. Izgleda da je na osnovi tog odnosa moguće pretpostaviti i direktan odnos roditelja prema djetetu, kao i primjenu nekih sredstava u odgoju. Ukoliko roditelji nastoje shvatiti i razumjeti problem djeteta, oni će potražiti pomoć i suradnju, a vrlo vjerojatno će djetetu pružiti više emocionalne topline, odnos oca će biti srdačan, majka će brinuti o djetetu, neće biti verbalnog kažnjavanja, a roditelji će se često igrati s djecom. Takve rezultate bilo je moguće očekivati. Prije navedena istraživanja, naročito ona koja polaze od postavke važnosti osjećaja sigurnosti i ljubavi koju roditelji pružaju djeci (Rakić, 1974; Nye, 1973; Radoš, 1973), sada se potvrđuju. Rezultati Nyea (1973) ukazuju da roditelji koji često nisu zainteresirani za probleme svog djeteta nisu ni orijentirani na pružanje pomoći djetetu, nisu u mogućnosti da im pruže dovoljno konstruktivnog nadzora, pa su ta djeca "osuđena" za izdvajanje na margine društva. Iz pozicije centorida (X) vidljivo je da eksperimentalna grupa na diskriminativnoj funkciji zauzima pozitivan pol, ali je to, iz osnova odnosa roditelja koji se procjenjuju prema djetetu, negativan pol. Obrnuto vrijedi za kontrolnu grupu. Na diskriminativnoj funkciji kontrolna grupa "leži" na negativnom polu, ali to znači da je odnos tih roditelja prema djeci znatno povoljniji. Premda se prema veličinama standardnih devijacija uočava izvjesno preklapanje eksperimentalne grupe s kontrolnom grupom, što znači da izvjestan broj djece eksperimentalne grupe ima roditelje čiji je odnos povoljniji, ipak za određeni broj djece eksperimentalne grupe ostaje problem odnosa roditelja prema njima.

## 5. UMJESTO ZAKLJUČKA

Iz apsolutnih i relativnih frekvencija u kategorijama varijabli koje opisuju indirektan ili direktan odnos roditelja prema djeci predškolske dobi može se zaključiti postojanje određenog broja obitelji (roditelja) koji ne pružaju takve odnose svojoj djeci koji im "osiguravaju" nesmetan razvoj. Iz tih parametara vidljivo je da je eksperimentalna grupa u nešto nepovocijnijoj poziciji. Rezultati diskriminativne analize ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika među promatranim skupinama djece - djece koja ne pokazuju probleme na planu ponašanja i djece koja manifestiraju šest i više poremećaja u ponašanju u relaciji s odnosima roditelja prema njima. Međutim, iz toga se ipak ne može zaključiti da sva predškolska djeca s poremećajima u ponašanju nužno trpe od neadekvatnih odnosa roditelja prema njima, odnosno da poznavajući odnose roditelja prema djeci, možemo zaključiti o postojanju djece s poremećajima u ponašanju. To bi trebalo značiti samo rizik za nastajanje poremećaja u ponašanju djeteta. Mora se ustvrditi da odnosi roditelja prema djeci jesu važni, ali nisu jedini odgovorni za nastanak poremećaja u ponašanju, kao što to nisu ni obiteljske prilike u cjelini.

Iz rezultata koji se odnose na kontrolnu grupu (koja se gotovo u cijelosti nalazi na pozitivnom polu) može se s većom sigurnošću ustvrditi: ukoliko dijete ne pokazuje probleme na planu ponašanja, ni roditelji neće imati negativan odnos prema djetetu. To razmišljanje neće imati negativan odnos prema djetetu. To razmišljanje potvrđuju i ona istraživanja koja na odnos roditelj - dijete gledaju s aspekta odnosa dijete - roditelj. Smatra se da neke karakteristike temperamenta djeteta ("teško", "zatvoreno", Thomas i Chess, 1977) doprinose kod roditelja određeni način ponašanja. Uz sve druge faktore, pa i one koji imaju više genetsku osnovu, uz faktore psiho-socijalnog polja, moguće je objasniti nastanak poremećaja u ponašanju u ranom periodu djetinjstva. Treba ipak napomenuti da je rana stimulacija i povoljna obiteljska sredina dobar kompenzacijski faktor drugim nepovoljnim pretpostavkama dječjeg razvoja. To zaista potvrđuju nalazi kontrolne grupe djece, koja ne manifestiraju poremećaje u ponašanju, a čiji roditelji imaju adekvatan odnos prema njima, procijenjen opisanim skupom varijabli. To podvlači potrebu ranog uočavanja smetnji i ranog stimuliranja i utjecaja na one okolnosti obiteljskog života na koje je, za razliku od drugih faktora, moguće utjecati.

### PRILOG: Tablice

Tablica 1.

Frekvencije (F) i relativne frekvencije (FR) kategorija varijabli kojima se opisuje briga i odnos roditelja prema djeci eksperimentalne (E) i kontrolne grupe (K)

| Šifre       | Kategorije  | E   |     | K   |     | Ukupno |     |
|-------------|---|-----|-----|-----|-----|--------|-----|
|             |   | F   | FR  | F   | FR  | F      | FR  |
| BRIGAR 1.   | uglavnom pod nadzorom i brigom                    | 205 | .91 | 178 | .98 | 372    | .94 |
|             | 2. pretežno bez nadzora i brige                   | 20  | .09 | 4   | .02 | 23     | .06 |
| INFORO 1.   | uvijek traže informacije                          | 114 | .51 | 118 | .65 | 228    | .58 |
|             | 2 ponekad traže informacije ili se ne informiraju | 111 | .49 | 64  | .35 | 167    | .42 |
| PRIMISAM 1. | uvijek  | 130 | .58 | 126 | .70 | 251    | .64 |
|             | 2. povremeno                                      | 70  | .31 | 48  | .26 | 114    | .29 |
|             | 3. nikad  | 25  | .11 | 7   | .04 | 30     | .07 |

nastavak tablice 1.

|  |     |     |     |     |     |     |
|--|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
| PRISAO 1.uvijek                                  | 54  | .24 | 66  | .36 | 117 | .30 |
| 2.povremeno                                      | 72  | .32 | 68  | .38 | 136 | .34 |
| 3.nikad  | 100 | .44 | 47  | .26 | 142 | .36 |
| PROSUR 1.dijete nema problema                    | 34  | .15 | 102 | .56 | 134 | .34 |
| 2.često traže pomoć i suradnju                   | 60  | .27 | 23  | .13 | 78  | .20 |
| 3.ponekad traže pomoć i suradnju                 | 90  | .40 | 51  | .28 | 139 | .35 |
| 4.ne traže                                       | 41  | .18 | 6   | .03 | 44  | .11 |
| PONAMA 1.smireno i vedro                         | 150 | .67 | 158 | .87 | 299 | .76 |
| 2.zabrinuto i šutljivo grubo i<br>razdražljivo   | 59  | .26 | 10  | .6  | 67  | .17 |
| 3.ne dovodi dijete ili vrlo rijetko              | 16  | .07 | 13  | .7  | 29  | .07 |
| PONAOC 1.smireno i vedro                         | 144 | .64 | 151 | .83 | 285 | .72 |
| 2.zabrinuto i šutljivo grubo<br>i razdražljivo   | 31  | .14 | 7   | .04 | 37  | .09 |
| 3.ne dovodi dijete<br>ili vrlo rijetko/nema oca  | 50  | .22 | 23  | .13 | 73  | .19 |
| ZABRIM 1.uobičajena briga                        | 131 | .58 | 145 | .80 | 268 | .68 |
| 2.nešto veća briga                               | 46  | .20 | 22  | .12 | 66  | .17 |
| 3.pretjerana ili nedovoljna                      | 35  | .16 | 5   | .03 | 39  | .10 |
| 4.ne dovodi dijete ili vrlo rijetko              | 13  | .06 | 9   | .05 | 22  | .05 |
| ZABRIO 1.uobičajena briga                        | 143 | .64 | 139 | .77 | 276 | .70 |
| 2.nešto veća briga                               | 22  | .10 | 16  | .09 | 35  | .09 |
| 3.pretjerana ili nedovoljna                      | 19  | .08 | 9   | .05 | 27  | .07 |
| 4.ne dovodi dijete<br>ili vrlo rijetko/nema oca  | 40  | .18 | 17  | .09 | 57  | .14 |
| ODNOMA 1.srdačna                                 | 172 | .76 | 167 | .92 | 330 | .84 |
| 2.indiferentna hladna                            | 37  | .17 | 2   | .01 | 37  | .09 |
| 3.ne dovodi dijete ili<br>vrlo rijetko           | 16  | .07 | 12  | .07 | 28  | .07 |
| ODNOOT 1.srdačan                                 | 142 | .63 | 156 | .86 | 289 | .73 |
| 2.indiferentan hladan                            | 31  | .14 | 2   | .01 | 31  | .08 |
| 3. ne dovodi dijete<br>ili vrlo rijetko/nema oca | 52  | .23 | 23  | .13 | 75  | .19 |
| RORAZU 1.da                                      | 186 | .83 | 180 | .99 | 357 | .90 |
| 2.ne   | 38  | .17 | 2   | .01 | 38  | .10 |
| ROSHVA 1.da                                      | 183 | .82 | 180 | .99 | 357 | .90 |
| 2.ne   | 39  | .18 | 2   | .01 | 40  | .10 |
| ROFIKA 1.ne                                      | 152 | .68 | 144 | .79 | 288 | .73 |
| 2.da   | 72  | .32 | 38  | .21 | 107 | .27 |
| ROVEKA 1.ne                                      | 123 | .55 | 139 | .76 | 254 | .64 |
| 2.da   | 100 | .45 | 43  | .24 | 141 | .36 |
| ROOPRA 1.ne                                      | 191 | .86 | 174 | .96 | 356 | .90 |
| 2.da   | 31  | .14 | 8   | .04 | 39  | .10 |
| ROOSUD 1.ne                                      | 188 | .85 | 177 | .97 | 356 | .90 |
| 2.da   | 34  | .15 | 5   | .03 | 39  | .10 |
| ROSAVJ 1.da                                      | 198 | .89 | 180 | .99 | 368 | .93 |
| 2.ne   | 25  | .11 | 2   | .01 | 27  | .07 |
| ROBILI 1.ne                                      | 219 | .98 | 181 | .99 | 390 | .99 |
| 2.da   | 4   | .02 | 1   | .01 | 5   | .01 |
| RODRIZ 1.ne                                      | 195 | .87 | 176 | .97 | 362 | .92 |
| 2.da   | 28  | .13 | 6   | .03 | 33  | .08 |
| ROKONT 1.ne                                      | 166 | .74 | 154 | .85 | 311 | .79 |
| 2.da   | 57  | .26 | 28  | .15 | 84  | .21 |
| RONAGR 1.ne                                      | 164 | .74 | 169 | .93 | 306 | .77 |
| 2.da   | 59  | .26 | 13  | .07 | 89  | .23 |

nastavak tablice 1

|        |      |     |     |     |     |     |     |
|--------|------|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
| RONEEM | 1.ne | 164 | .74 | 169 | .93 | 325 | .82 |
|        | 2.da | 59  | .26 | 13  | .07 | 70  | .18 |
| ROIGRA | 1.da | 114 | .51 | 132 | .73 | 239 | .61 |
|        | 2.ne | 109 | .49 | 50  | .27 | 156 | .39 |
| RONEDO | 1.ne | 132 | .59 | 138 | .76 | 261 | .66 |
|        | 2.da | 91  | .41 | 44  | .24 | 134 | .34 |
| SUPREA | 1.ne | 140 | .63 | 146 | .81 | 279 | .71 |
|        | 2.da | 83  | .27 | 34  | .19 | 116 | .29 |
| PREZAH | 1.ne | 201 | .90 | 178 | .98 | 369 | .93 |
|        | 2.da | 22  | .10 | 4   | .02 | 26  | .07 |
| ROODBI | 1.ne | 216 | .97 | 181 | .99 | 387 | .98 |
|        | 2.da | 7   | .03 | 1   | .01 | 8   | .02 |
| RODLUB | 1.ne | 183 | .82 | 173 | .95 | 347 | .88 |
|        | 2.da | 40  | .18 | 9   | .05 | 48  | .12 |
| ROPREZ | 1.ne | 174 | .78 | 169 | .93 | 335 | .85 |
|        | 2.da | 49  | .22 | 13  | .07 | 60  | .15 |
| ROZANE | 1.ne | 207 | .93 | 181 | .99 | 378 | .96 |
|        | 2.da | 16  | .07 | 1   | .01 | 17  | .04 |
| ROZELJ | 1.da | 206 | .93 | 181 | .99 | 379 | .96 |
|        | 2.ne | 15  | .07 | 1   | .01 | 16  | .04 |

Tablica 2.

Prosječna vrijednost (XA), standardna devijacija (SIG) i pogreška prosječne vrijednosti (DX) obiteljskih varijabli eksperimentalne (E) i kontrolne (K) grupe predškolske djece, te F-test značajnosti razlika između grupa (značajni F-testovi označeni su zvjezdicom na 0.05 i s dvije na 0.01 razini.)

|        |   | XA   | SIG  | DX  | F        |
|--------|---|------|------|-----|----------|
| BRIGAR | E | .12  | 1.20 | .16 | 7.55 **  |
|        | K | -.15 | .63  | .09 |          |
| INFORO | E | .13  | 1.01 | .13 | 8.15 **  |
|        | K | -.16 | .96  | .14 |          |
| PRISAM | E | .121 | .07  | .14 | 7.22 **  |
|        | K | -.15 | .89  | .13 |          |
| PRISAO | E | .17  | .99  | .13 | 13.87 ** |
|        | K | -.20 | .97  | .14 |          |
| PROSUR | E | .37  | .94  | .12 | 78.14 ** |
|        | K | -.45 | .89  | .13 |          |
| PONAMA | E | .171 | .05  | .14 | 15.39 ** |
|        | K | -.22 | .88  | .13 |          |
| PONAOC | E | .181 | .06  | .14 | 16.41 ** |
|        | K | -.22 | .86  | .13 |          |
| ZABRIM | E | .201 | .06  | .14 | 20.32 ** |
|        | K | -.25 | .86  | .13 |          |



## nastavak tablice 2

|        |    |      |     |     |          |
|--------|----|------|-----|-----|----------|
| ZABRIO | E  | .141 | .07 | .14 | 9.64 **  |
|        | K  | -.17 | .88 | .13 |          |
| ODNOMA | E  | .161 | .10 | .15 | 12.45 ** |
|        | K  | -.19 | .83 | .12 |          |
| ODNOOT | E  | .211 | .07 | .14 | 22.03 ** |
|        | K  | -.26 | .84 | .12 |          |
| RORAZU | E  | .251 | .27 | .17 | 32.59 ** |
|        | K  | -.31 | .25 | .04 |          |
| ROSHVA | E  | .261 | .27 | .17 | 34.90 ** |
|        | K  | -.32 | .25 | .04 |          |
| ROFIKA | E  | .111 | .05 | .14 | 6.28 *   |
|        | K  | -.14 | .92 | .13 |          |
| ROVEKA | E  | .201 | .04 | .14 | 20.97 ** |
|        | K  | -.25 | .89 | .13 |          |
| ROOPRA | E  | .151 | .17 | .16 | 10.55 ** |
|        | K  | -.18 | .70 | .10 |          |
| ROOSUD | E  | .191 | .22 | .16 | 18.66 ** |
|        | K  | -.24 | .56 | .8  |          |
| ROSAVJ | E  | .181 | .26 | .17 | 17.02 ** |
|        | K  | -.23 | .42 | .06 |          |
| ROBILI | E  | .051 | .20 | .16 | 1.26     |
|        | K  | -.06 | .67 | .10 |          |
| RODRIZ | E  | .151 | .19 | .16 | 10.55 ** |
|        | K  | -.18 | .65 | .10 |          |
| ROKONT | E  | .111 | .07 | .14 | 5.74 *   |
|        | K  | -.13 | .89 | .13 |          |
| RONAGR | E  | .141 | .08 | .14 | 9.93 **  |
|        | K  | -.17 | .86 | .13 |          |
| RONEEM | E  | .231 | .16 | .15 | 28.07 ** |
|        | K  | -.29 | .66 | .10 |          |
| ROIGRA | E  | .201 | .02 | .14 | 19.55 ** |
|        | K  | -.24 | .92 | .13 |          |
| RONEDO | E  | .161 | .04 | .14 | 12.06 ** |
|        | K  | -.19 | .91 | .13 |          |
| SUPREA | E  | .191 | .07 | .14 | 18.52 ** |
|        | 1K | -.24 | .86 | .13 |          |

nastavak tablice 2

|          |      |     |     |          |
|----------|------|-----|-----|----------|
| PREZAH E | .141 | .21 | .16 | 9.94 **  |
| K        | -.17 | .60 | .09 |          |
| ROODBI E | .081 | .25 | .16 | 3.46 *   |
| K        | -.10 | .53 | .08 |          |
| RODLUB E | .181 | .17 | .16 | 15.52 ** |
| K        | -.22 | .67 | .10 |          |
| ROPREZ E | .191 | .15 | .15 | 13.34 ** |
| K        | -.23 | .70 | .10 |          |
| ROZANE E | .151 | .29 | .17 | 11.14 ** |
| K        | -.18 | .37 | .05 |          |
| ROZELJ E | .141 | .28 | .17 | 10.23 ** |
| K        | -.18 | .38 | .06 |          |

Tablica 3.

Rezultati SDA diskriminativne analize

 $\lambda$  = karakteristični korijen diskriminativne jednadžbe $\rho$  = koeficijent kanoničke korelacije

W = koeficijent diskriminativne funkcije

DC = koeficijenti diskriminativne funkcije

A = korelacije obiteljskih varijabli s diskriminativnim faktorom

F = F - test

Q = vjerojatnost slučajnog dobivanja F-testa ove veličine

X = centriodi grupa na diskriminativnom faktoru

s = standardna devijacija grupa na diskriminativnom faktoru

R = razredi rezultata ispitanika na diskriminativnom faktoru

f = broj ispitanika u pojedinom razredu

| Varijable  | DC  | A   | $\lambda = 2.6589$ |           |
|------------|-----|-----|--------------------|-----------|
|            |     |     | $\rho = .61$       |           |
|            |     |     | $\bar{X}$          | s         |
| 1. BRIGAR  | .12 | .40 |                    |           |
| 2. INFORO  | .13 | .40 | E 1.0278           | 2.7277    |
| 3. PRISAM  | .12 | .38 | K -1.2659          | 1.4993    |
| 4. PRISAO  | .16 | .39 |                    |           |
| 5. PROSUR  | .35 | .62 | F = 99.9947        | Q = .0000 |
| 6. PONAMA  | .17 | .65 |                    |           |
| 7. PONAOC  | .18 | .53 |                    |           |
| 8. ZABRIM  | .19 | .51 |                    |           |
| 9. ZABRIO  | .14 | .48 | R                  | f         |
| 10. ODNOMA | .15 | .65 |                    |           |
| 11. ODNOOT | .20 | .55 | -1.51              | 126       |
| 12. RORAZU | .24 | .70 | -1.47              | 180       |
| 13. ROHVA  | .25 | .65 | 1.47               | 59        |
| 14. ROFIKA | .11 | .44 | 4.44               | 24        |
|            |     |     | 7.42               | 6         |

nastavak tablice 3.

|            |     |     |
|------------|-----|-----|
| 15. ROVEKA | .20 | .48 |
| 16. ROOPRA | .14 | .31 |
| 17. ROOSUD | .19 | .49 |
| 18. ROSAVJ | .18 | .39 |
| 19. ROBILJ | .05 | .14 |
| 20. RODRIZ | .14 | .29 |
| 21. ROKONT | .11 | .12 |
| 22. RONAGR | .14 | .22 |
| 23. RONEEM | .23 | .59 |
| 24. ROIGRA | .19 | .46 |
| 25. RONEDO | .15 | .53 |
| 26. SUPREA | .19 | .50 |
| 27. PREZAH | .14 | .30 |
| 28. ROODBI | .08 | .29 |
| 29. RODLUB | .17 | .12 |
| 30. ROPREZ | .19 | .18 |
| 31. ROZANE | .15 | .54 |
| 32. ROZELJ | .14 | .33 |

## 6. LITERATURA

1. Bašić, J. (1985): Diferencijalna analiza strukture stavova roditelja prema djeci s poremećajima u ponašanju kojoj su izrečene vanzavodske odnosno zavodske odgojne mjere. Disertacija, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
2. Deighton, L.C. (Ed.) (1971): Family Influences. In: The Encyclopedia of Education, The Macmillan Company and Free Press, Vol.2, 53-58.
3. Glueck, S. and E.T. Glueck (1950): Unraveling Juvenile Delinquency. New York, Commonwealth Fund.
4. Hrnjica, S. (1979): Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti. Naučna knjiga, Beograd.
5. Jašović, Ž. (1970): Povezanost nekih oblika odnosa roditelja prema djeci sa prestupničkim ponašanjem. U: Porodica i socijalizacija mladih. Radnička štampa, Beograd, 117-124.
6. Kapor-Stanulović, n. (1972): Psihologija roditeljstva. Nolit, Beograd.
7. Misra, S.S. (1972): Juvenile Delinquency - Parental Deprivations. Psychological Abstracts. Vol. 48, No.5.
8. Nye, F.I. (1973): Family Relationships and Delinquent Behavior. Greenwood Press., Publishers Westport, Connecticut.
9. Radlebeck, K.G. (1978): Some Psychodiagnostic Personality Variables in Mothers of Psychosocially Deviant Children and Juveniles. Abstracts on Criminology and Penology, Vol.18, No.4, 346.
10. Radoš, K. (1973): Neki postupci u gajenju dece i devijantno ponašanje devojčica. Psihologija br. 1-2, 57-71.
11. Rakić, B. (1974): Osnove vaspitnog rada (autorizovana skripta). Sarajevo.
12. Someroff, A.J. and M.J. Chandler (1975): Reproductive Risk and the Continuum of Caretaking Causality. U: F.D. Horowitz and others (eds). Review of Child Development Research. Chicago: University of Chicago Press, Vol. 4.
13. Sans, P. (1977): Notes on Families with Problem Children. Abstracts of Criminology and Penology, Vol.17, No.6, 672.

14. Štalec, J. and K. Momirović (1984): On a very simple metod for robust discriminant analysis. Proceedings of the 6th International Symposium "Computer at the University Dubrovnik, 515.1 - 515.16.
15. Thomas, A. and S. Chess (1977): Temperament and Development. N.Y. Brunner, Marel.
16. Waldrop, M.F. and C.F. Halverson (1971): Minor physical anomalies and hyperactive behavior in youn children. U: J. Hellmut (ed.) Exceptional Infant. N.Y.: Brunner, Marel.

**The differences in parents relationship to their pre-school children with or without behaviour problems**

**SUMMARY**

The aim of this article as a park of project "Behaviour problems moulds of the children in the pre-school institutions and family circumstances" was to define some differences between two groups of pre-school children with and without behaviour problems in conection with their parents direct and indirect relationship to them.

By applying the Questionnare about family circumstances (a part of 32 variables) gaind information were treted by variance analysis and discriminative analysis (algorithm SDA).

Obtained results showed that there exists differences in parents relationship to two groups of pre-school children. The group of children with behaviour problems was in unfavourable status. That was especially showed through indirect relationship of the parents to their children.